فصلنامه مطالعات حقوق
Journal of Legal Studies
شماره بیست و ششم. پاییز ۱۳۹۷، صص۹۹-۸۱ Vol 2. No 26. 2018, p 81-99
شماره شاپا (۲۵۳۸-۶۳۹۵) ISSN: (2538-6395)

حقوق شهروندی (وزارت صنعت، معدن و تجارت)

اکرم غفارزاده[۱]. محمدرضا نجفی[۲]

چکیده

جامعه ی ایرانی از ۵ دهه پیش به دنبال تعریف جدیدی از انسان و جهان حرکت کرده است. با وقوع انقلاب اسلامی و پیروزی آن، مسیر پیش رو بسیار روشن می‌نماید اما با تحمیل اغتشاشات داخلی و جنگ ۸ ساله توسط اجانب و حامیان داخلی آن‌ها به کشور، این حرکت برای پایه گذاری نظریات خویش با تاخیر مواجه می‌شود. افزون بر این، تقسیم بندی نیروهای توانمند اجرایی کشور به دو یا چند جناح، سختی‌های تئوریزه کردن و اجرایی نمودن این خواست انقلابی عمومی را سخت تر می‌کند. پس از تجربه اقدامات دولت مهر و عدالت و رای مردم به جریان تدبیر و اعتدال، توجه عمیق و جدی در تعریف و نهادینه سازی حقوق شهروندی بسیار بیشتر حس می‌شود. جامعه ایرانی به شدت علاقمند و مطالبه گر حقوق شهروندی خویش است تا در جریان دست به دست شدن های سکان اداره کشور بعضی حقوق مورد درخواست مردم مورد بی مهری قرار نگیرد.

دولت یازدهم با درک این مطالبه جدی یکی از شعارهای خود را حمایت از حقوق شهروندی جامعه ایرانی اعلام می‌کند و پس از سه سال تلاش در آذر ۹۵ منشور حقوق شهروندی توسط رئیس جمهور آقای دکتر روحانی به دستگاه های دولتی جهت اجراء ابلاغ می‌شود. شکل گیری و نهادینه شدن یک جامعه مردم سالار و پایدار با توجه به حقوق شهروندی ممکن و قابل دسترسی خواهد بود. مفهوم شهروند عنصر اصلی تعلق فرد به یک جامعه سیاسی است. عمده ترین مظاهر جامعه سیاسی، ارگان‌ها و نهادهای تدبیر کننده زندگی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی مردم هستند. ارائه و انجام خدمات مطلوب و مورد انتظار مردم توسط دستگاه های اجرایی کشور باعث تقویت پیوند بین مردم و حاکمیت شده و ثبات و امنیت اجتماعی کشور را تضمین می‌کند. چگونگی اجراء و موانع و چالش های پیش رو منشور حقوق شهروندی در تک تک سازمان‌ها به تناسب ساختار، وظایف و ماموریت های سازمان باید مطالعه و مورد تامل و اندیشه و نقد متفکران و دست اندرکاران هر حوزه قرار بگیرد تا ثمره و محصول شیرین آن تحقق همه اهداف این منشور و شاید اصلاح و قانونی سازی آن باشد.

واژه‌های کلیدی: تناسب ساختار، حقوق، شهروندی، جامعه سیاسی، مردم.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

مقدمه

حقوق شهروندی افراد جوامع، میراث مشترک بشریت است؛ این حقوق در طول قرن‌ها زندگی اجتماعی بشر در درون حکومت ها، شناسایی شده و مورد مطالبه مردم قرار گرفته اند. این حقوق متعلق به گروه، قوم یا ملت معینی نیست و همه انسان‌ها و دولت ها باید در تکوین و پیشرفت آن تلاش کنند تا باعث ارتقاء سطح زندگی اجتماعی انسان‌ها و پایه ریزی صلح و تفاهم ملی و بین المللی باشند. [۱]

اندیشه ها، آرمان ها و انقلاب های حق طلبانه ملت ایران در دوران معاصر حکایت از این دارد که این ملت بزرگ، هیچگاه حقوق انسانی و اجتماعی خود را ناشی از اراده دولت‌ها نمی‌دانسته است و هرگاه این حقوق مورد انتظار فرهنگی، دینی و اقتصادی مورد نظر آن‌ها مورد تجاوز قرا گرفته است، حاکمیت با عکس العمل های متفاوت اجتماعی مواجه شده است.

حقوق و ارزش‌هایی همچون شایستگی و کرامت انسانی، ارزش برابر انسان در بهره مندی از حقوق و مواهب، حق حیات؛ آزادی در ابراز عقیده، و دهها عنوان شناخته شده از این حقوق در عصر ما؛ مرتبط با اراده قانونگذاران نبوده و مواهب و هدیه های الهی هستند که به افراد بشر اعطاء شده اند و توسط حکومت‌ها سلب شدنی نیستند.

این مقاله در نظر دارد با پرداختن به مفاهیم اولیه و به اشتراک گذاری آن ها، راهکارها و شاخص هایی را برای اجرایی و عملیاتی ساختن منشور حقوق شهروندی در ارتباط با تکالیف عمومی و اختصاص وزارت صنعت معدن و تجارت پیشنهاد دهد و چالش های پیش رو را شناسایی و برای مقابله با این چالش ها نکاتی را اعلام نماید.

ریشه‌های حقوق شهروند در اسناد به دست آمده از تخت جمشید آمده است:"درساختن تخت جمشید هیچکس به بیگاری گرفته نشده است و حقوق کارگران از هر قوم و ملیتی بموقع پرداخت شده است. "این امر به مثابه اعتقاد و احترام پادشاه به حقوق انسانی افراد تحت حاکمیت خویش است. "[۲]

اداره حکومت پارسی مبتنی بر اراده پادشاهان بود و در نزد عوام تصمیمات شاه همچون وحی اهورامزدا نازل می شود. قوانین مشیت الهی هستند و سرپیچی از آن، سرپیچی از فرمان پروردگار است. قوه قضائیه در اختیار پادشاه است و محاکم برای جرائم کیفر و جزای نقدی تعیین می‌کنند، مدت زمان رسیدگی به دعاوی مشخص است و باید حکم در ظرف این مدت صادر شود. به مرور زمان گروهی به نام سخنگویان قانون تشکیل می‌شود که مردم از آن‌ها در دعواهایشان مشورت می‌گیرند. گرفتن رشوه گرفتن جنایت بزرگ به شمار می آید و زنان از منزلت عالی برخوردار هستند.

---

۱. انوری حسن علی؛ حقوق بشر و امنیت شهروندی؛ پژوهشنامه گوهرشاد؛ زمستان ۱۳۹۵؛ شماره۲

۲. مفهوم خط ۴۰ منشور کوروش (. . . که هیچ یک از شاهان پیشین با بردگانِ به بیگاری گرفته شده به پایان نرسانیده بودند؛)

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

در قرن ششم قبل از میلاد، کورش فرمانروای هخامنشی منشوری را تنظیم می‌کند، او در این منشور آزادی مذاهب و آزادی ملل بیگانه را اعلام می دارد. و با احترام به اعتقادات مردم و خوشرفتاری نسبت به آنها به آن‌ها امنیت اعطاء می‌کند. کورش در این منشور اعلام می دارد:

ارتش بزرگ من به صلح و آرامی وارد بابل شد. نگذاشتم رنج و آزاری به مردم این شهر و این سرزمین وارد آید. وضع داخلی بابل و جایگاه‌های مقدسش قلب مرا تکان داد. . . من برای صلح کوشیدم. نَبونید، مردم درمانده بابل را به بردگی کشیده بود، کاری که در خور شأن آنان نبود. من برده داری را برانداختم. به بدبختی‌های آنان پایان بخشیدم. فرمان دادم که همه مردم در پرستش خدای خود آزاد باشند و آنان را نیازارند. فرمان دادم که هیچ کس اهالی شهر را از هستی ساقط نکند. مردوک از کردار نیک من خشنود شد. او بر من، کورش، که ستایش گر او هستم، بر پسر من «کمبوجیه» و همچنین بر همه سپاهیان من، برکت و مهربانی اش را ارزانی داشت. ما همگی شادمانه و در صلح و آشتی مقام بلندش را ستودیم. . . . فرمان دادم تمام نیایشگاه‌هایی که بسته شده بود را بگشایند. همه خدایان این نیایشگاه‌ها را به جاهای خود بازگرداندم. همه مردمانی که پراکنده و آواره شده بودند را به جایگاه‌های خود برگرداندم. خانه‌های ویران آنان را آباد کردم. همه مردم را به همبستگی فرا خواندم. هم چنین پیکره خدایان سومر و اَکَّد را که نَبونید بدون واهمه از خدای بزرگ به بابل آورده بود؛ به خشنودی مَردوک به شادی و خرمی، به نیایشگاه‌های خودشان بازگرداندم . . . بی گمان در روزهای سازندگی، همگی مردم بابل، پادشاه را گرامی داشتند و من برای همه مردم جامعه ای آرام فراهم ساختم. (صلح و آرامش را به تمامی مردم اعطا کردم). [۳]

پس از انقراض دولت ساسانی به دست اعراب حقوق شهروندی تابعی از اندیشه ی سیاسی حاکمان می‌شود. منهای دوران رسول خدا در بخش اعظم پس از حکومت خلفای راشدین جامعه اسلامی رجعتی به سوی اندیشه های جاهلی داشت و دربار معاویه بیش از آنکه دارالخلافه نماینده رسول الله باشد محلی برای برتری طلبی قوم عرب بود.

پس از سپرده شدن زمام به دست حضرت علی(ع) کرامت انسانی افراد جامعه انسانی از قید و بندهای قومی و قبیله ای رها می‌شود و ضعیف ترین افراد مورد حمایت و تکریم قرار می‌گیرند.

در دوران معاصر، عصر مشروطه خواهی ملت ایران تجلی اندیشه و عمل مشروطه خواهان در توجه به مفاهیم عالی حقوق انسانی و حقوق شهروندی است. با بازگشت استبداد و شکست عملی مشروطه خواهی این خواسته همگانی برای ده‌ها سال به درد و رنج فرو خورده ایرانیان تبدیل می‌شود. اما این خواسته ای نیست که برای همیشه و تحت خفقان حکومتی سرکوب شود. با وقوع انقلاب اسلامی و با تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حقوق عالی انسانی و حقوق شهروندی فارغ از دین و نژاد و جنسیت و زبان برای همه افراد ایرانی و حتی غیر ایرانی مقیم این سرزمین پیش بینی و مورد حمایت قرار می‌گیرد.

اصول سه، پانزده، نوزه تا چهل و دو قانون اساسی به این حقوق پرداخته اند:

---

۳. مفاد خطوط ۲۴ تا ۳۶ منشور کوروش

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

بند ۳ اصل ۳: آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی.

بند ۷ اصل ۳: تامین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون.

بند ۸ اصل ۳: مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش.

بند ۱۴ اصل ۳: تامین حقوق همه‌جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه، تساوی عمومی در برابر قانون.

اصل نوزدهم: مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشنداز حقوق مساوی برخوردارند و رنگ , نژاد, زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود.

اصل بیستم: همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی , سیاسی , اقتصادی , اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل بیست و یکم: دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد:

ـ ایجاد زمینه های مساعد برای رشد شخصیت زن واحیای حقوق مادی و معنوی او.

ـ حمایت مادران، بالخصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند، و حمایت از کودکان بی سرپرست.

ـ ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده.

ـ ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست.

اصل چهل و دوم: اتباع خارجه می توانند در حدود قوانین به تابعیت ایران درآیند و سلب تابعیت این گونه اشخاص در صورتی ممکن است که دولت دیگری تابعیت آنها را بپذیرد یا خود آنها درخواست کنند.

مفهوم شهروند وحقوق شهروندی

مقاهیم شهروند و حقوق شهروندی، عبارات و اصطلاحاتی هستند است که در این سال‌ها در میان دانشگاهیان، و اندیشمندان حوزه های مختلف علوم اجتماعی رونق پیدا کرده و در ادبیات سیاسی و حقوقی کشورمان رواج یافته اند.

حوزه های جامعه شناسی و سیاست به ویژه فلسفه سیاسی خاستگاه اولیه محتوا و هویت این مفاهیم هستند. جامعه شناسی شهروندی را عضویت کامل فرد در اجتماع تعریف می‌کند و هویت اجتماعی انسان یعنی زبان، نژاد، دین، گذشته و تاریخ مشترک را به عنوان ارکان عینی سازنده دولت، مهم ترین مولفه آن می‌داند. [۴]

در کنار چنین رویکردی به این مفاهیم مهم امروزی، بررسی مبانی حقوق شهروندی در مدیریت سازمان ها و نهادهای دولتی و تبیین آن در منابع حقوقی منشور شهروندی و. . . . و بررسی چالش ها، و موانع موجود

۴. پژوهنده محمدحسین؛ مدنیت و شهروندی,۱۳۷۶؛ فصلنامه اندیشه حوزه ؛ سال سوم ؛ شماره های ۲ و۳

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

پیش روی راهکارهای اجرایی شدن آن ها می تواند جایگاه و اهمیت فراوانی داشته باشد. و ما در این مجال در راستای اهداف اخیر به مبانی فکری و تئوریک شهروندی و حقوق شهروندی خواهیم پرداخت.

از واژه لاتین سیویتاس **Citizen** خاستگاه نظری این مفهوم فرهنگ یونانی و به معنی عام آن فرهنگ غربی است. شهروند با تلفظ کیویتاس در زبان لاتین اخذ شده است. این واژه در یونانی معانی شهروندی، شهروند(ان)، سرزمین، و شهر**civitas** را می رساند و معادل کلمه پولیس(شهر) یونانی می‌باشد. پولیس یا شهر در فرهنگ یونانی واحدهای سیاسی و مستقل دارای اختیارات و اقتدار خاص می‌باشد؛ و شهروند کسی است که وابسته به این واحد سیاسی است و شرایط مشارکت در اداره عمومی محدوده شهر خود را داراست. لذا شهروند اهل یک شهر یا یک کشور است و از تمام حقوق مربوط به اداره آن برخوردار می‌باشد.

این مفهوم در معنای اصطلاحی آن یک منزلت و یک ارزش اجتماعی در درون جامعه مدنی تلقی می شود و این جایگاه و منزلت شرایط برخورداری فرد متعلق به خود را از حقوق و قدرت فراهم می‌کند. این حقوق در بر گیرنده تمام موارد ذیل خواهند بود: [۵]

- حقوق مدنی شامل آزادی بیان و برابری در مقابل قانون
- حقوق سیاسی، شامل حق رأی و ایجاد تشکل سیاسی و صنفی
- حقوق اقتصادی شامل رفاه اقتصادی و تأمین اجتماعی (این حقوق در لندن و در رساله شهروندی و طبقه اجتماعی تبیین شده است). **T. H Marshal** برای نخستین بار در سال ۱۹۴۹ و توسط دین اسلام با ظهور خود و با جا گرفتن در قلوب مسلمین می‌توانست عالی ترین نمونه و مظهر حقوق شهروندی باشد ولی متاسفانه برتری جویی‌های فردی و قومی بعد از رحلت حضرت رسول بدترین مانع تحقق این حقوق در میان مسلمین و افراد سایر ادیان و امم می شود.

به آیات زیر توجه کنیم:

وَ اذ قالَ رَبُّکَ لِلمَلئکَهٔ انّی جاعِلٌ فِی الأَرضِ خَلیفَهً. . . قالَ انّی اَعلَمُ مالَا تَعلَمُونَ. [۶]

این آیه عالی ترین نشانه کرامت انسانی است و انسان به واسطه کرامت صاحب حق است؛ پس او لایق برترین حقوق و شان هاست.

یا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقنَاکُم مِن ذَکَرٍ وَ أُنثَی وَ جَعَلنَاکُم شُعُوباً وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا. [۷]

قرآن با بیان جایگاه خلیفه اللهی برای بشر، تمام افراد بشر را برابر و دارای حقوق یکسان اعلام می‌کند و بیان می دارد اختلاف در ملیت ها و قبایل با هدف شناسایی افراد و جوامع صورت گرفته است. که این به معنای برابری در تمام حقوق و اختیارات و بهره مندی از مواهب الهی است.

---

5. T. H. Marshall's "Citizenship and Social Class, CAMBRIDGE UNIVERSITY PHESS,1950,p23

۶. سوره بقره آیه ۳۰

۷. سوره حجرات آیه ۱۳

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

یا اَیُّهَا الَّذینَ ءامنوا لَا تَدخُلُوا بُیُوتاً غَیرَ بُیُوتِکُم حَتّی تَستَانِسُوا وَ تُسَلِّمُوا عَلی اَهلِها ذلِکُم خَیرٌ لَکُم لَعَلَّکُم تَذَکَّرونَ[۸]

در این آیه حق برخورداری افراد از امنیت در خصوصی ترین مظهر آن مورد تاکید واقع شده است.

و لَقَد اَرسَلنا رُسُلَنا بالبَیِّنات وَ اَنزَلنا مَعَهُمُ الکِتابَ وَ المیزانَ لِیَقُومَ النّاسُ بِالقسطِ و نزلنا الحَدید فیه بَأسٌ شدیدٌ وَ مَنافِعُ للنّاسِ وَ لِیَعلم اله مَن یَنصُره و رُسله بالغَیبِ انَّ اله قَویٌّ عزیز[۹]

آیه فوق به حق داد خواهی و رعایت عدالت در میان شهروندان اشاره می‌کند. و با ظریف ترین دید به این امر می پردازد و این حق را به واسطه ارسال دلایل توسط رسولان الهی و داشتن قانون معتبر و میزان شناخت حق و باطل، قابل اعمال می داند یعنی که از غیر آن باید پرهیز کنند و سپس به شیوه های اجرای حقوق اشاره می کند و می فرماید برای اجرای حق باید افرادی با قدرت و ایزار لازم به ولی در اعمال حق کمک کنند و این را آزمایش الهی اعلام می فرماید.

یایهاالذین ءامنوا کُونُوا قَوّامینَ له شُهَداءَ بِالقسطِ وَ لایَجرِمَنَّکُم شَنَئانُ قَومٍ علی الّا تَعدِلُوا اِعدِلُوا هُوَ اَقرَبُ لِلتَّقوی وَ اتَّقُوااله انَّ اله خَبیرٌ بما تَعملون[۱۰]

قیام برای خدا، گواهی از روی عدالت، عدم دشمنی با همدیگر، پرهیز از معصیت الهی نیز از عوامل اجرای حقوق و رسیدن شهروندان به نهایت منزلت و بهره مندی از عالی ترین حقوق انسانی احصاء می‌شوند.

انَّ الهَ یَأمُرُ بِالعَدلِ وَ الاِحسَانِ وَ إیتَایِ ذِی القُربَی وَ یَنهَی عَنِ الفَحشَاءِ وَ المُنکَرِ وَ البَغیِ یَعِظُکُم لَعَلَّکُم تَذَکَّرونَ[۱۱]

عدالت، احسان و نیکی به یکدیگر، بخشش به نزدیکان، دوری از فحشاء و منکر و پرهیز از ستم به خود و دیگران شیو ه های دیگری از تامین حقوق شهروندی امت اسلامی بر شمرده می‌شود.

یاداودُ انّا جعَلناکَ خلیفهً فِی الارض فَاحکُم بینَ النّاسَ بِالحَقِّ و لاتَتَّبِعِ الهوی فَیُضِلَّکَ عن سبیل اله انَّ الذین یُضِلُّون عن سبیل اله لهم عذابٌ شدیدٌ بِما نَسُوا یَومَ الحِساب[۱۲]

توجه دادن رهبران به انتخاب الهی به عنوان جانشین او در زمین و قضاوت از روی حق در میان مردم، عدم پیروی از هوای نفس برای نیفتادن در ورطه گمراهی و عذاب سخت الهی.

لا یُحِبُّ اله الجَهرَ بِالسُّوءِ مِنَ القَول الّا مَن ظُلِم و کان اله سمیعاً علیما[۱۳]

عدم اظهار بدی های دیگران در صورت مطلع شدن آز آن ها (اگر کسی از ظلم کسی آگاهی یافت اگر خود شخصا مورد ستم او قرار نگرفته باشد حق اظهار آن را ندارد)؛

۸. سوره نور آیه ۲۷
۹. سوره حدید آیه ۲۵
۱۰. سوره مائده آیه ۸
۱۱. سوره نحل آیه ۹۰
۱۲. سوره صاد آیه ۲۶
۱۳. سوره نساء آیه ۱۴۸

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

در تمامی این آیات و سایر آیاتی که به این موضوع پرداخته اند و ما مجال ذکر همه آن ها را نداشتیم، خداوند متعال به زیباترین و دقیق ترین معانی حقوق شهروندی شهروندان امت اسلام را بیان می دارد.

حقوق شهر وندی در ایران همان گونه که پیش تر بیان کردیم ایران در دوران باستان پایه گذار حقوق شهروندی بوده است و منشور کوروش منع برده داری، منع به اسارت گرفتن آزادگان، رعایت حقوق کارگران، منع نسل کشی، تساوی افراد در برابر قانون، را در قالب یک سند رسمی به عنوان مبانی اولیه حقوق بشر به جهانیان اعام کرده است.

در دوران پادشاهی پادشاهان قاجار و پهلوی رعایت حقوق شهروندی از جایگاه پایدار و مستحکمی برخوردار نسیت و فقط زمانی که صدر اعظم رعیت پروری در معیت دستگاه سلطنتی قرار می گیرد مردم از حقوق شهروندی خود تا اندازه ای بهره می‌برند. فرمان امیرکبیر در زمان ناصرالدین شاه یکی از موارد اعلام حقوق شهروندی شهروندان ایرانی در پادشاهی سلسله‌های اخیر ایران است.

مورد ۳، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۵، ۴۰ اما پس از انقلاب اسلامی ایران حقوق شهروندی اتباع کشور در قانون اساسی و در اصول اشاره قرار می گیرد.

در قوانین عادی نیز قانونگذار در ماده واحده "احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی" تاریخ ۸۳ ۲. ۱۵ به طور مشخص به رعایت حقوق شهروندی اصحاب دعوی توسط محاکم قضایی و ضابطان دادگستری توجه شده است.

منشور حقوق شهروندی

حاکمیت مطلق بر جهان و انسان متعلق به خداوند است و او انسان را بر سرنوشت خویش حاکم ساخته است. و هیچ کس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد. ملت ایران این حق را از طریق اصول قانون اساسی اعمال کرده؛ و به موجب اصول ۱۱۳ و ۱۲۱، مسئولیت اجرا و پاسداری از قانون اساسی را بر عهده رئیس‌جمهور گذاشته است. و در این راستا رئیس‌جمهور «منشور حقوق شهروندی» را به‌مثابه برنامه و خط‌مشی دولت برای رعایت و پیشبرد حقوق اساسی ملت ایران در سال ۱۳۹۵ اعلام کرد.

این منشور با هدف استیفا و ارتقای حقوق شهروندی و به‌منظور تدوین «برنامه و خط‌مشی دولت»، موضوع اصل ۱۳۴ قانون اساسی، تنظیم شده و شامل مجموعه‌ای از حقوق شهروندی است که یا در منابع نظام حقوقی ایران شناسایی‌شده‌اند و یا دولت برای شناسایی، ایجاد، تحقق و اجرای آن‌ها از طریق اصلاح و توسعه نظام حقوقی و تدوین و پیگیری تصویب لوایح قانونی یا هرگونه تدبیر یا اقدام قانونی لازم تلاش جدی و فراگیر خود را معمول خواهد داشت.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

مواد مختلف این منشور باید در هماهنگی و سازگاری با یکدیگر و در چارچوب نظام حقوقی موجود تفسیر و اجرا شود و نباید موجب کاهش حقوق شهروندان ایرانی و حقوق اتباع سایر کشورها که در قوانین و یا تعهدات بین‌المللی کشور شناسایی‌شده است، گردد.

ادراک حقوق شهروندی و تکالیف مبتنی بر آن

مدیران کشور برای فهم و درک ابعاد مختلف حقوق شهروندان در قوانین و مقررات کشور یا مبانی دینی و حتی تعهدات بین المللی کشور، تلاش رو به رشدی داشته‌اند. این تلاش در گزارشات بخش‌های مختلف قوه مجریه که رئوس عملکردهای ماه‌های اخیر و قبل از یکساله گذشته را نیز منعکس کرده‌اند، مشهود می‌باشد. به عنوان نمونه از گزارش های وزارتخانه‌ها صنعت، معدن و تجارت، روندهای مزبور را می‌توان استنباط کرد.

ـ اولویت های عمومی و اختصاصی وزارت صنعت، معدن و تجارت [۱۴]

ـ ایجاد اصلاحات ساختاری به منظور تحقق ساختن برنامه ها

ـ اولویت بندی (عمومی و اختصاصی) هر یک از برنامه های اجرایی

ـ تعیین بازه زمانی طولانی تر (۵ ساله): مطابق با زمانبندی برنامه ششم معتبر باشد و سالانه مورد بازنگری قرار گیرد تا در صورت حصول هدف مورد نظر از لیست برنامه ها خارج و موارد جدید جایگزین گردد.

ـ هماهنگی با اولویت های برنامه ششم توسعه کشور

ـ نهادینه نمودن مفهوم اولویت گذاری با استفاده از رویکرد تلفیق

ـ اولویت گذاری در حوزه های خاص.

ـ ایجاد گروه و تعیین میزان مشارکت.

ـ تعیین اهداف برنامه ها بر مبنای اهداف ملی.

ـ استفاده از یک شیوه و روش شناسی واحد: در این دوره از تعیین اولویت ها از یک روش تقریبا واحد برای اجرا استفاده شود و اندک تفاوت های موجود به دلیل ماهیت زمینه های تخصصی باشد.

ـ وزارت صنعت معدن و تجارت و حقوق شهروندی

۱. چالش‌های مرتبط با حقوق شهروندی

منشور حقوق شهروندی ناظر بر تمامی حقوق شهروندان است و ریشه در قانون اساسی و سایر قوانین دارد، و مسلم است که این حقوق باید به نحو مطلوب استیفا شوند.

حقوق موضوعه برای این که مورد مطالبه قرار گیرند و توسط مجریان به اجراء در بیایند باید به اطلاع مردم رسانده شود و در اجراء به دقت نظارت، کنترل و اصلاح شوند.

۱۴. ضمایم احکام وزیر صنعت و معدن بر اساس حکم رئیس جمهور شهریور ۹۶

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

شاید در موضوع حقوق شهروندی هم همانند سایر قوانین اولین چالش در پیشبرد اهداف منشور اطلاع رسانی به مردم در باره حقوقی است که برای آن ها در منشور احصاء واعلام شده است، آن‌ها همچنین باید از تکالیف و وظایف تک تک دستگاه ها و سازمان های دولتی در قبال مراجعه شان به آن ها آگاه باشند.

نگرانی و دغدغه بعدی نحوه مطالبه گری مردم از این دستگاه ها است. واقعیت این است که رفع این نگرانی و حل این چالش ها جز با تدوین و اجرای آموزش‌های همگانی میسر نیست. شاید عده زیادی از مردم به علت پیچیدگی مفاهیم حقوقی انتظارات خودشان را از منافع و خدمات یک قانون به سطحی ترین لایه های آن محدود بکنند و به تبع آن از حداقل نظارت و کنترلها برای تامین نهایت حقوق شان احساس رضایت بکنند.

شاید خوش بینی زیادی باشد که موفقیت اجرای چنین حقوق اساسی و پایه ای را در اجراء و نظارت های خود دستگاه های دولتی محدود بکنیم و به آن بسنده نمائیم. لذا در تمامی مراحل اجراء و بازرسی با استعانت از سازمان های مردم نهاد و متخصص در این جوزه سیاسی اجتماعی و قانونی باید مردم پای کار بیایند و نظرات و نظارت های خود را عملی بکنند.

سوم این که ارزیابی توفیق منشور شهروندی در اهداف خود نیاز به شاخص های کمی و کیفی در هر دو بعد پیش گفته دارد.

تدوین این شاخص ها همان دو مورد پیشین احتیاج به همراهی و مشارکت مردمی دارد.

۲. راهکارهای مرتبط با وظایف وزارت صنعت معدن و تجارت

حقوق شهروندی احصاء شده در مجموعه منشورحقوق شهروندی درواقع مجموعه حقوقی هستند که افراد به اعتبار موقعیت شهروندی خود آن‌ها را دارا می باشند و همچنین این حقوق مجموعه قواعدی هستند که بر موقعیت آنان در جامعه حکومت می‌کند و شامل حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فردی می‌باشد. مجموعه قواعد مذکور، چگونگی روابط مردم و دولت و نهادهای حاکمیتی و حقوق تکالیف آن‌ها را در برابر یکدیگر تنظیم می‌کند.

بر اساس یک تقسیم بندی کلی، حقوق شهروندی را می توان به سه گونه ۱. حقوق مدنی، ۲. حقوق سیاسی و ۳. حقوق اجتماعی تقسیم بندی کرد.

فلسفه هر گونه قبول حقی توسط قانونگذار برای افراد تحت حاکمیت خود، بیان دیدگاه ها و انتظارات از تک تک افراد و گرو ه های تحت حمایت و ایجاد زمینه برای تحقق و توسعه ویژگی‌های برشمرده برای مجموعه های مشمول آن قانون است.

منشور حقوق شهروندی در مفاد مواد خود ویژگی های یک شهروند مطلوب را در حوزه های مختلف ۱. دانش و آگاهی ۲. تمایل و نگرش ۳. توانمندی و مهارت بیان کرده است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

در متن هر تشریع و قانونگذاری می توان نیت قانونگذار نسبت به سطح مورد انتظار تحقق حقوق وضع شده را کشف و درک کرد. معمولا توقع برای احقاق حقوق وضع شده در دو (۲) سطح حداکثری و حداقلی در خود قوانین قابل شناسایی و تشخیص است.

اصولاً شاخص های احترام و تقید دستگاه های دولتی به حقوق شهروندی را می توان در قالب تکالیف عمومی و اختصاصی هر وزارت خانه و سازمان از درون مفاد مواد حقوق شهروندی تشخیص داد و برای رعایت و اجرای آن ها برنامه ریزی و اقدام کرد:

الف: تکالیف عمومی وزارت صنعت معدن و تجارت در پرتو منشور حقوق شهروندی[۱۵]

۱. آماده سازی و ایجاد محیط مساعد رشد فضایل اخلاقی و مبارزه با مفاسد اخلاقی در سازمان متبوع به عنوان بخشی از جامعه (ماده ۶ منشور) {تکلیف ایجابی}

۲. تامین کرامت و مزایای قانونی به طور یکسان برای همه ذینفعان مرتبط با وظایف وزارتخانه(ماده ۷ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳. خودداری از هرگونه تبعیض ناروا در دسترسی شهروندان و ذینفعان مرتبط به خدمات سازمانی و فرصتهای آموزشی و شغلی و اجتناب از اقدامات منجر به ایجاد فاصله طبقاتی در راستای ایفای تکالیف سازمانی(ماده ۸ منشور) {تکلیف سلبی}

۴. پرهیز از هر گونه تعرض به جیثیت و اعتبار شهروندان با هرگونه رفتار یا بیان اهانت آمیز در انجام وظایف (ماده ۹ منشور) {تکلیف سلبی}

۵. ممنوعیت توهین، تحقیر یا ایجاد تنفر نسبت به قومیت ها و پیروان ادیان و مذاهب و گروه های مختلف سیاسی و اجتماعی در انجام وظایف(ماده ۱۰ منشور) { تکلیف سلبی}

۶. ایجاد زمینه و شرایط برای مشارکت زنان در سیاستگذاری، مدیریت و نظارت امور وزارتخانه متبوع (ماده ۱۱ منشور) {تکلیف ایجابی}

۷. تضمین امنیت جانی، مالی، حیثیتی، حقوقی و شغلی شهروندان به هنگام دریافت خدمات موظفی سازمان (بخش اول ماده ۱۳ منشور){تکلیف ایجابی} و پرهیز از اقدامات غیر قانونی در تعرض به حقوق و آزادی‌های مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آن‌ها در راستای ایفای وظایف (بخش دوم ماده ۱۳ منشور) {تکلیف سلبی}

۸. تامین مشارکت شهروندان و ذینفعان به شکل برابر در تعیین سرنوشت خدمات و مسئولیت‌های وزارتخانه (ماده ۱۵ منشور) {تکلیف ایجابی}

۹. تدبیر و اداره شایسته امور وزارتخانه بر پایه قانون مداری، کارآمدی، پاسخگویی، شفافیت، عدالت و انصاف (ماده ۱۹ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۵. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر۱۳۹۵

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۱۰. رسیدگی و انجام امور اداری مرتبط با وظایف سازمانی شهروندان و ذینفعان با رعایت قانون، بیطرفانه و بدور از منفعت طلبی و غرض ورزی شخصی، روابط خویشاوندی و گرایش های سیاسی در زمان مناسب و معین (ماده ۲۰ منشور) {تکالیف ایجابی وسلبی همزمان)

۱۱. ایجاد و مدیریت بهینه نهادهای نظارتی و بازرسی و رسیدگی به تخلفات اداری سازمان متبوع جهت رسیدگی به تخلفات کارکنان و مدیران و ارجاع به مراجع قضایی (ماده ۲۱ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۲. ایجاد ساز و کارهای اطلاع رسانی تصمیمات و اقدامات کاری تاثیر گذار بر حقوق و منافع شهروندان و ذینفعان (ماده ۲۲ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۳. پاسخگوئی و در دسترس بودن مدیران و کارکنان سازمان در ایفای وظایف کاری و ارائه حداکثر راهنمایی در چارچوب صلاحیت های کاری (ماده ۲۳ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۴. رعایت اخلاق حسنه، امانت داری، توجه به وجدان و افکار عمومی، اعتدال و تدبیر، پذیرفتن مسئولیت تصمیمات و اقدامات، عذرخواهی در قبال خطاها، استقبال از نظرات منتقدین (بخش اول و دوم ماده۲۴ منشور) {تکلیف ایجابی}

و پرهیز از تندروی، شتاب زدگی، مخفی کاری، دست کاری در اطلاعات (بخش دوم ماده۲۴ منشور) {تکلیف سلبی}

۱۵. ترویج و گسترش فرهنگ انتقادپذیری با ایجاد شیوه‌ها و تامین فرصت های انتقاد برای خدمات گیرندگان (ماده۲۸ منشور) {تکلیف ایجابی)

۱۶. تامین امکان دسترسی شهروندان به اطلاعات عمومی سازمان با انتشار آن ها (ماده ۳۰ منشور) {تکلیف ایجابی)

۱۷. تامین دسترسی شهروندان به اطلاعات مربوط خود که در اختیار سازمان قرار دارد و فراهم سازی امکان اصلاح اطلاعات و حفاظت کامل از آن ها (ماده ۳۱منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۸. تامین دسترسی آزادانه شهروندان در فضای مجازی به اطلاعات غیرمحرمانه سازمانی با رعایت احترام به باورها و ارزشهای اخلاقی و پرهیز از فیلترینگ (ماده ۳۳ منشور) {تکالیف ایجابی و سلبی}

۱۹. ایجاد سیستم های دولت و تجارت الکترونیک مرتبط با وظایف سازمان و ارائه خدمات مرتبط و آموزش‌های لازم جهت توانمندسازی کاربران به صورت غیر تبعیض آمیز (ماده۳۴ منشور) {تکلیف ایجابی}

۲۰. رعایت و احترام به حریم خصوصی شهروندان در دریافت خدمات سازمان (ماده۳۶منشور) {تکلیف ایجابی}

۲۱. پرهیز از گردآوری و انتشار اطلاعات خصوصی شهروندان در دریافت خدمات سازمان (ماده۳۸ منشور) {تکلیف سلبی}

۲۲. پرهیز از انتشار اطلاعات شخصی افرادجز با مجوز قانونی (ماده۳۹ منشور) {تکلیف سلبی}

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۲۳. پرهیز از بازرسی و تفتیش بدنی آزار دهنده و آزمایشات و اقدامات پزشکی اجباری برای ارائه خدمات به شهروندان (ماده ۴۰منشور) {تکلیف سلبی}

۲۴. پرهیز از کنترل های صوتی و تصویری در اماکن سازمانی ارائه خدمات به شهروندان (ماده ۴۱ منشور) {تکلیف سلبی}

۲۵. پرهیز از منع شهروندان برای تشکیل اتحادیه ها و صنوف مرتبط با وظایف و تکالیف سازمان و فعالیت در آن ها (ماده ۴۳ منشور) {تکلیف سلبی}

۲۶. ایجاد زمینه تشکیل اتحادیه‌ها، انجمن‌ها، و نظام‌های حرفه ای صنفی برای شهروندان در ارتباط با وظایف سازمانی (ماده۴۴ منشور) {تکلیف ایجابی}

۲۷. ایجاد امکان فعالیت های مدنی برای شهروندان و دسترسی به اطلاعات در ارتباط با وظایف سازمان (ماده ۴۵منشور) {تکلیف ایجابی}

۲۸. ایجاد نهادهای بازرسی و نظارتی بر فعالیت های سازمان و فراهم سازی امکان مراجعه آزادانه شهروندان به آن ها (ماده۵۶منشور) {تکلیف ایجابی}

۲۹. همکاری با سایر مراجع دولتی برای ارتقاء نظام حقوقی سازمان و ایجاد الگوی کارآمد (ماده۶۷ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۰. ایجاد فرصت‌های برابردر دسترسی شهروندان به فرصت‌های اقتصادی و خدمات سازمان و انعقاد قرارداد با رعایت قوانین و اصول رقابت منصفانه(ماده ۶۸منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۱. ایجاد فرصت های برابردر دسترسی شهروندان به اطلاعات برگزاری مزایده ها و مناقصه های سازمان (ماده ۷۰منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۲. تامین فرصت های برابر اشتغال در سازمان برای شهروندان (ماده۷۷ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۳. تامین فرصت‌های آموزش در ارتباط با وظایف و خدمات سازمان برای شهروندان (ماده۷۹ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۴. تامین بهداشت محیط کار سالم وایمن برای کارکنان و شهروندان و اتخاذ تدابیر برای پیشگیری از آسیب های جسمی و روحی (ماده ۸۰ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۵. تامین امکان استخدام، ارتقاء و اعطاء امتیاز به کارکنان بر اساس تخصص و شایستگی شغلی و اجتناب از رویکردهای سلیقه‌ای و روش های ناقض حریم خصوصی در فرآیند استخدام (ماده ۸۲ منشور) {تکالیف ایجابی و سلبی}

۳۶. تامین فرصت‌ها و حقوق و مزایای برابر برای زنان درقبال کار برابر در سازمان (ماده ۸۳ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳۷. تامین محیط سازمانی عاری از آسیب و کمک به همکاران سازمانی آسیب دیده و مددجو (ماده۹۱ منشور) {تکلیف ایجابی}

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۳۸. توجه به محیط زیست در برنامه ها، تصمیمات و اقدامات تمام زیر مجموعه های تحت پوشش یا تحت نظارت و اتخاذ تدبیر برای کاهش آلاینده های زیست محیطی و ممانعت آن ها از آلودگی و تخریب محیط زیست

(مواده۱۱۲ و ۱۱۳ منشور) {تکالیف ایجابی و سلبی}

۳۹. اقدام اولیه در ارزیابی تاثیرات زیست محیطی تمام پروژه های صنعتی سازمان و تمامی مجموعه های تحت نظارت و رعایت کامل ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی‌ها و اقدامات (ماده ۱۱۴ منشور) {تکلیف ایجابی}

۴۰. برنامه ریزی و اقدام به برقراری ارتباطات بین المللی از طریق همکاری های متنوع برای تحقق توسعه پایدار در تمام طرح های صنعتی معدنی و بازرگانی کشور جهت تامین برخورداری شهروندان از مزایا و منافع فن آوری های نو در زمینه های موضوع مسئولیت سازمان (ماده۱۱۵منشور) {تکلیف ایجابی}

ب: تکالیف اختصاصی وزارت صنعت معدن و تجارت در پرتو منشور حقوق شهروندی[۱۶]

۱. برنامه ریزی برای تامین حق زندگی شایسته شهروندان در موضوعات صنعتی، معدنی و بازرگانی منطبق با معیارهای دانش روز و استانداردهای ملی، شرایط زیست محیطی سالم و مطلوب(ماده ۲ منشور) {تکلیف ایجابی}

۲. ایجاد سیستم های دولت و تجارت الکترونیک مرتبط با وظایف سازمان و ارائه خدمات مرتبط و آموزش‌های لازم جهت توانمند سازی کاربران به صورت غیر تبعیض آمیز (ماده۳۴ منشور) {تکلیف ایجابی}

۳. ایجاد فرصت‌های برابردر دسترسی شهروندان به فرصت های اقتصادی و خدمات سازمان و انعقاد قرارداد با رعایت قوانین و اصول رقابت منصفانه(ماده ۶۸منشور) {تکلیف ایجابی}

۴. ایجاد فرصت‌های برابردر دسترسی شهروندان به اطلاعات برگزاری مزایده‌ها و مناقصه‌های سازمان (ماده ۷۰منشور) {تکلیف ایجابی}

۵. ایجاد فضای قانونمند، شفاف، و رقابتی منصفانه برای انجام فعالیت های موضوع وظایف و تکالیف قانونی سازمان و تضمین امنیت سرمایه گذاران در حوزه های وظایف (ماده ۷۱ منشور) {تکلیف ایجابی}

۶. تامین حقوق اقتصادی و مشارکت شهروندان با تامین امنیت سرمایه گذاری، ساده سازی، شفافیت وثبات و گسترش مناسبات برای حضور شهروندان در بازارهای جهانی با مقابله با جرایم سازمان یافته اقتصادی، پولشویی، و قاچاق کالا و ارز در تمامی حوزه های وظایف سازمان (ماده ۷۲ منشور) {تکلیف ایجابی}

۷. کمک به تامین مسکن ایمن و متناسب شهروندان با انجام مطالعات و برنامه ریزی ها و اقدامات مناسب در حوزه های وظایف سازمان مرتبط با حوزه مسکن (ماده ۷۳ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۶. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر۱۳۹۵

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۸. انجام مطالعات، پیش بینی‌ها، برنامه ریزی‌ها برای همکاری و اقدام مشترک در تامین حق مالکیت و ممانعت از ایجاد مزاحمت و محدودیت برای طرح ها و پروژه های مورد حمایت سازمان در حوزه وظایف و تکالیف سازمان(ماده ۷۵ منشور) {تکلیف ایجابی}

۹. انجام مطالعات، پیش بینی ها، برنامه ریزی ها برای همکاری و اقدام مشترک در تامین حقوق مالکیت صنعتی و معنوی شهروندان و برخورداری وانتفاع از منافع در خلق و عرضه آثار در طرح ها و پروژه های مورد حمایت سازمان در حوزه وظایف و تکالیف سازمان (ماده ۷۶ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۰. تامین فرصت های برابر اشتغال در سازمان برای شهروندان (ماده۷۷منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۱. تامین دسترسی به کالاها و خدمات استاندارد با هدف محافظت از بهداشت و سلامت شهروندان در حوزه وظایف و تکالیف سازمان(ماده ۹۴ منشور) {تکلیف ایجابی)

۱۲. توجه به محیط زیست در برنامه ها، تصمیمات و اقدامات تمام زیر مجموعه های تحت پوشش یا تحت نظارت و اتخاذ تدبیر برای کاهش آلاینده‌های زیست محیطی و ممانعت آن ها از آلودگی و تخریب محیط زیست (مواده۱۱۲ و ۱۱۳ منشور) {تکالیف ایجابی و سلبی}

۱۳. اقدام اولیه در ارزیابی تاثیرات زیست محیطی تمام پروژه های صنعتی سازمان و تمامی مجموعه های تحت نظارت و رعایت کامل ملاحظات زیست محیطی در برنامه ریزی ها و اقدامات (ماده ۱۱۴ منشور) {تکلیف ایجابی}

۱۴. برنامه ریزی و اقدام به برقراری ارتباطات بین المللی از طریق همکاری های متنوع برای تحقق توسعه پایدار در تمام طرح‌های صنعتی معدنی و بازرگانی کشور جهت تامین برخورداری شهروندان از مزایا و منافع فن آوری های نو در زمینه های موضوع مسئولیت سازمان (ماده۱۱۵منشور) {تکلیف ایجابی}

ج. تدابیر و اقدامات انجام شده برای اجرا و تحقق حقوق و آزادی‌های شهروندان در وزارت صنعت، معدن و تجارت

۱. در وزارت صنعت کمیته صیانت از حقوق مردم به ریاست معاونت توسعه مدیریت و منابع و دبیری مدیر کل دفتر مدیریت عملکرد ایجاد و فعال شده است.

۲. رفع تزاحمات و تعارضات در صلاحیت های مراجع اجرایی برای نظارت بر اجرای استانداردهای قانونی نیز موضوع حائز اهمیتی است. در گزارشات وزارتخانه‌ها نمونه ای از تلاش‌های جدید در این زمینه منعکس شده مثلاً در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت نمونه ای از پیگیری‌ها برای جلوگیری از موازی کاری بین وزارت مزبور و سازمان ملی استاندارد و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی اشاره شده که نتیجه آن به ثمر رسیدن روند تصویب و سپس ابلاغ قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد در دیماه ۱۳۹۶ و محول شدن مسئولیت برخی موارد اختلافی به سازمان ملی استاندارد بوده است که این امر موجبات رضایتمندی فعالان اقتصادی را فراهم آورده است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۳. در برخی گزارشات مراجع اجرایی اذعان شده که تحقق همه جانبه حقوق شهروندان منوط به مشارکت مردمی و تقویت منابع و امکانات مورد نیاز است که در این راستا فعالیت‌های متنوعی نیز با همکاری دستگاه‌های اجرایی ذیربط و عموم مردم از جمله خیرین و بخش خصوصی انجام پذیرفته است. نمونه هایی از مشارکت مردمی در تامین منابع و امکانات مورد نیاز جهت تحقق حقوق شهروندی در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت منعکس شده است.

۴. در گزارشات واصله نمونه‌هایی از آمارهای قابل توجه تلاشهای مربوط به زمینه‌های مختلف حقوق شهروندی را می‌توان یافت به عنوان نمونه در وزارت صنعت، معدن و تجارت آمارها و اعدادی در خصوص فعالیت های گوناگون ذکر شده است که از جهت مثبت یا انتقادی ممکن است مورد بحث اهل فن یا عموم مردم واقع شوند.

۵. بسیاری از مخاطبان وقتی سخن از فناوری‌های نوین در ارائه خدمات عمومی به مردم مطرح می شود عمدتاً ایجاد برخی سامانه های اطلاع رسانی و دسترسی مردم به مسئولان و ارائه خدمات عمومی به صورت الکترونیکی و طراحی نرم افزارهای هوشمند برای پاسخ دهی به نیازهای مردم را به عنوان برجسته ترین بهره‌مندی‌ها از فناوری‌های جدید در روند اجرای حقوق شهروندان مورد توجه قرار می‌دهند در حالی که تلاشهای ذیربط برای دستیابی با بهره برداری لازم از فناوریهای گوناگون جدید در سطح اکثر دستگاه‌های اجرایی از جمله تلاش وزارت صنعت، معدن و تجارت به شکل‌های مختلف جریان داشته و دارد و باید این روند در جهت توسعه توانمندی های ملی تقویت شود.

۶. در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت نمونه هایی از هم افزایی و همکاری با دیگر سازمان‌های دولتی و غیر دولتی جهت تحقق دستاوردهای مشخص در عرصه حقوق شهروندان اشاره شده است.

د. اقدامات لازم برای حفظ پویایی روند اجرا و تحقق و ارتقای حقوق شهروندان

وزارت صنعت، معدن و تجارت از بررسی بازنگری و اصلاح مستمر فرآیندهای اداری با هدف خدمت رسانی بهتر به مردم خبر داده و به دو مورد قاعده گذاری اجرایی شامل دستورالعملی برای حمایت از ساخت انواع موتور سیکلت بنزینی و برقی و ردیف های تعرفه ای و معافیت سود بازرگانی متناسب با میزان ساخت داخل و مورد دیگر ارتقای استانداردهای آلایندگی خودروها و محصولات خودرویی خبر داده است.

۳. موانع تحقق حقوق شهروندی

موانع پیش روی ارتقای حقوق شهروندی ۲ دسته است: یکی بیرون از قوه مجریه است و دیگری داخل این قوه. موانع بیرونی جریانات و شخصیت‌هایی هستند که به ابزارهای مختلف فشار متوسل می‌شوند تا خواسته‌های خود را فراتر از حدود قانونی به جامعه تحمیل کنند. عده ای دیگر هم هستند که بودجه شان از

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

دولت متفاوت است ولی مایل نیستند بپذیرند که این دولت است که باید در بعضی زمینه ها تصمیم نهایی را بگیرد. آنها برای تحمیل نظرات خود گاهی اوقات به وسایل و روش‌های غیرقانونی متوسل می‌شوند.

ساختار قوه مجریه مانع پیشرفت حقوق شهروندی است اما بخش دیگر و قابل توجه تر به ساختار خود قوه مجریه برمی‌گردد. ساختار خود قوه مجریه و البته نه تنها این دولت، تمایلی به توسعه حقوق شهروندی ندارد و مانع اصلی بسط حقوق شهروندی در کشور همین است. بی توجهی خود دولت به عملی کردن قانون دسترسی آزاد به اطلاعات ناشی از مانع تراشی خود وزارتخانه‌ها و دستگاههای زیرمجموعه دولت است. قانون دسترسی آزاد به اطلاعات قانونی بسیار ضعیف و بیهوده است و هیچ الزام مهمی برای انتشار اطلاعات توسط وزارتخانه ها و سازمانها و همین طور سایر نهادها ایجاد نمی‌کند.

اطلاعات به ویژه در جهان امروز یکی از ابزارهای اصلی قدرت است. زمانی که اطلاعات منتشر شود بی کفایتی‌ها و فسادها مشخص و روشن می شود و مدیران ارشد دیگر نمی‌توانند هر کاری را که خواستند انجام دهند. البته ساختار قدرت در همه دنیا با گردش آزاد اطلاعات مخالف است اما پیشرفت های دموکراتیک در کشورهای صاحب دموکراسی باعث شده ساخت قدرت قادر به ایجاد مانع در برابر گردش آزاد اطلاعات نشود. ولی در ایران ساخت قدرت به راحتی می‌تواند جلوی گردش آزاد اطلاعات را بگیرد. بی توجهی نویسندگان این قانون و قوانین مشابه در حوزه حقوق شهروندی به این واقعیت ها، باعث تنظیم و نگارش قوانین بیهوده و صوری شده است که هیچ ضمانتی برای عملی شدن ندارند. دشواری راه اندازی تشکل های صنفی در ادارات: متاسفانه ساختار وزارتخانه‌ها و شرکت‌های دولتی طوری نیست که بتواند حقوق شهروندی را احیا کند. برای نمونه حق تشکیل تشکل‌های صنفی مورد توجه نیست و شرایط برای برپایی این تشکل‌ها در عمل از قبل سخت تر هم شده است.

٤. شاخص های کمی روند اجرایی حقوق شهروندی

تعریف شاخص

شاخص [۱۷]یا معرف به معنی اعم مفهوم یا عددی است که اندازه کمیت معینی را مشخص می‌نماید. معیاری است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم، تغییرات وقایع یا وضعیتها را در دوره های زمانی اندازه گیری می‌کند. با این متغیر، وضعیت یک شی تعیین می‌گردد. شاخص ها هدف نیستند اما میزان تحقق هدف را نشان می‌دهند.

ویژگی های شاخص

۱. معیار و میزان حرکت سازمان مطابق اهداف، ماموریت ها و وظایف سازمان

۲. ابزار اندازه گیری میزان موفقیت و کارآمدی سازمان

17. Indicator

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۳. ابزار شناخت آسیب ها، انحراف از برنامه، و ضعف ها
۴. بیانگر وضع موجود و واقعی سازمان و فاصله آن با وضعیت مطلوب
۵. ابزار اندازه گیری میزان تغییرات مطابق اهداف سازمانی

معیارهای تعیین شاخص

۱. قابل محاسبه و اندازه گیری
۲. عمومی و مشترک
۳. شفاف و قابل فهم
۴. مستند به اصول قانونی
۵. عملیاتی و منطبق با واقعیت ها

فهرست شاخص‌های اندازه گیری روند اجرای حقوق شهروندی

با ابلاغ منشور حقوق شهروندی اولین قدم‌ها در تامین این خواسته طولانی ملت ایران برداشته شده است. اما به یقیین اجرایی شدن آن و تضمین حقوق ملت در همین راستا با چالش‌ها، موانع و محدودیت‌هایی مواجه خواهد بود. در بحث از چالش‌ها به برخی از مهم ترین آن ها اشاره کردیم.

از مراحل تحقق این حقوق در زندگی اجتماعی ایرانیان، تعیین راهکارهای اجرایی آن ها در وظایف و تکالیف سازمان‌ها و دستگاه های دولتی است تا مفاد دستوری منشور به مفاهیم عملیاتی سازمانی تبدیل بشوند. پس از این مرحله برای سنجش و میزان تعهد دستگاه ها به اجرای آن ها باید فهرستی از موثرترین و دقیق ترین شاخص‌ها و سنجه‌های اندازه گیری اجرایی شدن مفاهیم منشور احصاء و تنظیم گردد. البته توفیق نظارت با این شاخص‌ها، خود به تلاش و کار مستمر چند هزار نفرساعته دارد تا عناصر زیر مجموعه هر کدام از این شاخص‌ها تنظیم و راجع به معیارهای عددی یا توصیفی ارزیابی این شاخص ها تصمیم گیری شود. لذا ما بررسی خود را با پیشنهاد فهرست شاخص‌های اندازه‌گیری روند اجرای حقوق شهروندی که در ذیل این بحث تقدیم می شوند به پایان می بریم. اما این شاخص ها عبارتند از:

۱. تدوین مقررات و روان سازی آن ها
۲. اطلاع رسانی و آگاه سازی(آموزش)
۳. شفافیت و قانون گرایی
۴. ایجاد فرصت های برابر
۵. ایجاد رونق اقتصادی
۶. استقرار سامانه های الکترونیکی
۷. سهولت انجام کار

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

۸. انضباط اداری و مالی

۹. نظارت و کنترل داخلی

۱۰. شایسته سالاری

۱۱. پاسخگویی

۱۲. پیگیری تضییع حقوق

۱۳. حفاظت از محیط زیست

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

فهرست منابع و مآخذ

۱. انوری حسن علی؛ حقوق بشر و امنیت شهروندی؛ پژوهشنامه گوهرشاد؛ زمستان ۱۳۹۵؛ شماره۲

۲. مفهوم خط ۴۰ منشور کوروش (. . . که هیچ یک از شاهان پیشین با بردگانِ به بیگاری گرفته شده به پایان نرسانیده بودند؛)

۳. مفاد خطوط ۲۴ تا ۳۶ منشور کوروش

۴. پژوهنده محمدحسین؛ مدنیت و شهروندی,۱۳۷۶؛ فصلنامه اندیشه حوزه ؛ سال سوم ؛ شماره های ۲ و۳

5. T. H. Marshall's "Citizenship and Social Class, CAMBRIDGE UNIVERSITY PHESS, 1950, p23

۶. سوره بقره آیه ۳۰

۷. سوره حجرات آیه ۱۳

۸. سوره نور آیه ۲۷

۹. سوره حدید آیه ۲۵

۱۰. سوره مائده آیه ۸

۱۱. سوره نحل آیه ۹۰

۱۲. سوره صاد آیه ۲۶

۱۳. سوره نساء آیه ۱۴۸

۱۴. ضمایم احکام وزیر صنعت و معدن بر اساس حکم رئیس جمهور شهریور ۹۶

۱۵. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر۱۳۹۵

۱۶. منشور حقوق شهروندی ابلاغی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران آذر۱۳۹۵

17. Indicator

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18]